

RESEARCH ARTICLE

The Role Of Zuhridin Isomiddinov In The Development Of Uzbek Translation Studies

Khayrulla Hamidov

Professor, DSc, Tashkent State University of Oriental Studies Tashkent, Uzbekistan

Dostonbek Ahmadov

4th-year Student, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

VOLUME: Special Issue 2026

PAGE: 18-23

Copyright © 2026 European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, this is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 4.0 International License. Licensed under Creative Commons License a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

This article highlights the translation studies activity of Can-r-di-da-r-te of Philological Sciences Zuhridin Isomiddinov. Information is pro-vided abo-r-rut the scholar's role in this academic field and the sig-ni-fi-can-ge of his re-se-arch.

KEY WORDS

translation studies, history of translation, inter-Turkic trans-r-r-la-tion, "false friends", "Manas", Gaybulla Salomov.

INTRODUCTION

Filologiya fanlari nomzodi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan ma-da-r-r-niyat xodimi Zuhridin Isomiddinovning qariyb yarim asrlik il-miy-ijodiy faoliyati g'oyat xilma-xil. 10 ga yaqin turli mav-zu-lar-da-gi ki-toblar, 500 ga yaqin ilmiy, ilmiy-ommabop, publitsistik ma-qo-la-lar, 200 ga yaqin katta-kichik tarjimalar olim ilmiy-ijodiy fao-li-ya-ti aso-si-ni tashkil etadi.

Z.Isomiddinov ilm maydoniga o'zbek tarjimashunosligining aso-si-ni-chisi – professor G'aybulla Salomov, uning shogirdi pro-fes-sor Naj-middin Komilovlar etagini tutgancha kirib keldi. 1976-yil-da Tosh-DU (hozirgi O'zMU) ning jurnalistika fakultetini tamom-la-ga-r-r-ni-dan so'ng o'sha davr tarjimashunoslik ilmining markazlaridan bi-r-i bo'l-gan O'zbekiston Fanlar akademiyasi qoshidagi Til va ada-bi-ryot institutining tarjima nazariyasi va adabiy aloqalar bo'limida 20 yil-dan ziyod faoliyat yuritdi. Bu maskanda yana bir ulkan tarji-ma-shu-nos – professor Jumaniyoz Sharipovning o'ziga xos ilmiy mak-tabi shakl-langanligi yosh olimga ham

G'.Salomov, ham J.Sharipov "bu-lo-g'"i-dan oziqlanish imkonini berardi. Olimning tarjimashunoslik ma-sa-lalariga bag'ishlangan ilk maqolalari ayni dargohda laborant si-fa-ti-da ishlab yurgan paytlariga to'g'ri keladi. 1977-yilda J.Sharipov ma-s-r-r-ul muharrirligida chop etilgan "Badiiy tarji-maning aktual [dol-zarb] ma-r-r-salalari" to'plamidan Z.Isomiddi-nov-ni-ning 2 ta: "Qirg'iz pro-za-sini o'z-r-r-bek tiliga tarjima qilishga doir" [1,6-12] va "To'qtag'ul asar-la-r-i-ni-ning tarjimasi" [1,13-20] ma-r-r-qolalari o'rin olgan. Ushbu ki-chik tad-r-r-qi-qot-r-r-lar hali o'zbek tiliga tur-kiy tillardan tarjima ma-sa-la-la-r-i-ni tad-r-r-qi-q etishga jiddiy kiri-shil-ma-gan paytda yozilganligi bilan ahamiyatlidir.

Yosh olim 1979-yilda "Tarjima nazariyasi masalalari" to'pla-mi-r-da "Originaldan oshirib tarjima qilish mumkinmi?" [2,20-24] ma-r-r-qolasi bilan ishtirok etadi. Tadqiqotchi o'z maqolasida G'. Salo-mov keyinchalik taklif qilgan tarjima antinomiyalaridan biriga ilk mar-ta murojaat etadi.

Tadqiqotchi asliyatdan oshirib o'g'irilgan tarjima xususida fikr yuritar ekan, bunga erishishning bir qancha omil-larini sanab o'tadi, ilk marta "Manas" eposining Mirtemir tomonidan amalga oshirilgan tarjimasini to'g'risida to'xtalib, dostonning o'zbekcha matnida uchraydigan asliyatdan oshirib o'g'irilgan o'rin-larni izoh-laydi. Maqolada so'ngida muallif ayni tushunchaga shunday izoh beradi: "Asliyatdan oshirib o'g'irish – asl nusxa xos-salariga tamo-mi-la mu-vofiq kelgan, muallif badiiy niyatini yanada to'laroq ifoda-lay-digan chinakam san'at va katta mahorat mevasi bo'lgan tarjimalar demakdir" [2, 24].

Yana shu yili Z. Isomiddinovning yana bir yosh tadqiqotchi Sul-ton-murod Olimov bilan hammualliflikda yozilgan "Tarjima tahlili" maqolasi "O'zbekiston madaniyati" gazetasida chop etilgan. Bu maqolada mualliflar G. Salomovning o'sha yili chop etilgan "Tarjima nazariyasiga kirish" darsligi haqida, bu kitobning o'zbek tarjima-shunosligi va tarjimonlarni o'qitib tayyorlash jaryoni-da tutgan o'rni to'g'risida fikr yuritadilar. 1989-yilda "Badiiy tarjima nazariyasi" to'plamidan o'rin olgan "Tarjimonlarni o'qitib tayyorlash to'g'risida" [3, 20–24] maqolasi yana bir jiddiy masala – tarjima tahsili, tarjimonlarni yetishtirish mavzusiga bag'ishlangan. O'zbek tiliga davriyat tili maqomi berilgan yillarda maqolada ko'tarilgan qator masalalar bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

1985–1988-yillarda O'zbekiston Fanlar akademiyasi Til va adabiyot instituti tarjima nazariyasi va adabiy aloqalar bo'limi a'zo-lari tomonidan sovet davri o'zbek tarjimachiligi tarixi yuzasidan 3 jildlik yirik tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jamoaviy monografiyani yaratish ishiga Z. Isomiddinov ham jalb etilgan. 1986-yilda chop etilgan 40–50 yillar tarjimachiligi haqidagi "O'zbekistonda badiiy tarjima taraqqiyoti" to'plamidan yosh olimning Mirzakalon Ismoilij tarjimonlik faoliyati to'g'risidagi yirik ilmiy ocherki o'rin olgan [4, 145–172]. Adabiy-tarjimaviy portret xarakteridagi tadqiqotda Mirzakalon Ismoilijning tarjimonlik laboratoriyasi xususida ma'lumot beriladi, u bilan tanishib chiqqach, tarjimon Ismoilij haqida yetar-licha tasavvurga ega bo'lish mumkin: "Mirzakalon Ismoilijning tarjimonlik talanti o'z ko'lam xususiyati bilan o'zbek tarjimachiligi tarixida noyob hodisadir. Uning tarjimalari badiiy adabiyotning har uch (lirik, epik va dramatik) jinsiga [turiga] mansub asarlarni qamrab oladi. Ijodiy diapazonining kengligiga – lirik asarlar tarjimasida

ham, epik asarlarni o'g'irishda ham birday katta muvaffaqiyat bilan ish-lashiga ko'ra Mirzakalon Ismoilij o'zbek adabiyotining eng mohir tarjimonlari qatoridan o'rin oladi" [4, 172]. Muallif "Tirilish", "Anna Karenina" (L. N. Tolstoy), "So'na" (E. L. Voynich), "Choliqushi" (R. N. Gun-terkin) kabi yirik romanlar tarjimasini asliyat bilan solishtirib tadqiq etadi, tarjimonning bu asarlarni o'g'irishdan maqsadi masalasini ko'taradi va bu tarjimalarning o'zbek madaniyatida tutgan o'rni haqida atroflicha to'xtaladi, Ismoilij tarjimasidagi qator muvaffaqiyatli chiqqan o'rinlardan misollar keltiradi, ularni turli yillardagi nashrlari va boshqa tarjimonlar o'zbekchalashtirgan variantlari bilan solishtirish asnosida mutarjim ijodiy evolyutsiyasini kuzatish imkoniga ega bo'ladi. Mirzakalon Ismoilijning tarjimaviy ijodiga oid eng umumiy xususiyatlar tariqasida quyidagilarni keltiradi:

I. Adib tarjimon oldiga qo'yiladigan talablarni yaxshi biladi. Shu bois, o'g'irmalarida asl nusxa tilini, yoki asar voqeligining ortida turgan hayotni mukammal bilmaslik oqibatida kelib chiqadigan qusurlar uchramaydi. Har bir jumla va har bir nozik ishoratdan tortib asarning umumiy g'oyasiga qadar lo'nda holda o'quvchiga yetkaziladi.

II. Har bir ijodkor uslubining xarakterli tomonlarini aniq payqab, o'zbek tilida ham shunga muvofiq keladigan ifoda tarzi va "ohang" to'pa bilishi Mirzakalon Ismoilij mahoratining bosh belgisi.

III. Ona tilining bor nazokati va boyliklarini chuqur o'rganish – klas-sik adabiyot leksikasining eng kamyob so'zlaridan tortib jonli tilning eng shirador, shikvali ifoda shakllariga qadar to'plash, o'z ijodida bu kolossal nutq xazinasidan oqilona, o'rinli foydalanish, so'z san'at-ko'ri sifatida chinakam bilimdonlik va zukkolik ham Mirzakalon Ismoilij ijodining asosiy belgilaridandir" [4,172].

Mirzakalon Ismoilij ijodi Z. Isomiddinovga hamisha yo'ldosh bo'ldi: yuqoridagi ilmiy-adabiy portretidan tashqari keyingi yillarda yaratilgan "Garchi Kalon edi", "Mirzakalon Ismoilij va til madaniyati", "Inson taqdiri", "Don Kixotning "don kixot" tarjimoni" kabi maqolalari Ismoilij tarjimonlik faoliyatining turli qirralarini yo'ri-tishga bag'ishlangan.

1988-yilda nashr qilingan "O'zbekistonda tarjimachilik" jamoaviy monografiyasida Z. Isomiddinov 3 yirik tadqiqoti bilan ishtirok etdi. "Ulug' Vatan [Ikkinchi jahon] urushi davri o'zbek tarjima-chiligi" [5, 5–24] obzor maqolasida olim

shu davrga xos umumiy ten--densiyalar, asosiy xususiyatlarni belgilashga harakat qiladi, o'zbek sovet tarjimachiligi tarixida bu davrning tutgan o'rnini yoritib beradi: "Ulug' Vatan urushi [Ikkinchi jahon urushi] yillari tarjima--chi--li--gi--ning adabiyotimiz taraqqiyoti uchun qoldirgan asosiy tajribasi urush voqeligini berish yuzasidan orttirilgan tasvir an'anasi va usul--la--ri bo'ldiki, bu ham original ijodda (o'zbek adiblari urushga bag'ish--lan--gan salmoqli badiiy asarlarni asosan urushdan keyin yaratdilar), ham tar--jimada (urush mavzusidagi yirik asarlar asosan urushdan so'nggi yil--larda o'girildi) nihoyatda qo'l keldi. Binobarin, bu davr tar--ji--ma--chi--li--gi so'z san'ati taraqqiyotining umumiy qonuniyatiga muvofiq ravishda rivoj--landi -- adabiy--ijodiy tajribalarni -- "badiiy boyliklarni xuddi bir xa-zina kabi tadrijiy ravishda to'plab, yig'ib borib" keyingi davrlarga uzat--di" [5, 5]. Ushbu tadqiqotdan olimning 2 ayol tarjimon: Zumrad [5,149--161] va Xolida Ahrorovalar [5, 214--226] haqidagi ijodiy por--t--ret--lari ham o'rin olgan. O'zbek tarjimachiligi tarixida ayol tarji--mon--larning tutgan o'rne masalasi kam o'rganilgan mavzulardan sa--na--ladi. Buning dastlabki namunalari sifatida J. Sharipovning Zulfiya va Kibriyo Qahhorova tarjimonlik mahorati haqidagi tadqiqotlarini kel--ti--rishimiz mumkin [6, 175--188, 5, 142--149]. Bu ishlar qatorida Z. Iso--middinovning yuqoridagi 2 maqolasi ham alohida o'ringa ega. Olim Zumrad haqidagi ocherkida ayni tarjimon ijodini ilk bora ilmiy ji--hatdan tahlilga tortadi, nomi unchalik mashhur bo'lmagan bu ijod--kor--ning o'zbek tarjima adabiyotidagi xizmatlarini keltirib o'tadi. Zum--radning A. P. Chexov va Gi de Mopassan novellalaridan qilgan o'gir--malarini asliyat bilan solishtirish asnosida tarjimon mahoratiga xos umumiy xususiyatlarni aniqlaydi; ilmiy portretning 2-qismida M.Avezov--ning "Abay yo'li" roman--epopeyasi tarjimasini atroflicha tahlilga tortib, Zumradni qardosh til bo'lmish qozoqchadan ulkan epik asarni tarjima qilishga jiddiy qaramaganlikda ayblaydi, tarji--mon yo'l qo'ygan qator kamchiliklarni ko'rsatib o'tadi, "tusmol ekvi--va--lentlar"ni o'girishda yo'l qo'yilgan qusurlarga esa tarjimonning as--li--yat tilidan yaxshi xabar emasligini sabab qilib keltiradi. X. Ahro--ro--va haqidagi tadqiqotda ham muallif dastlab muallifning tarjimonlik yo'li haqida qisqacha ma'lumot beradi. "Shinel" (N. V. Gogol) ning X. Ahro--rova amalga oshirgan tarjimasini asliyat bilan solishtirib, tarji--mon yo'l qo'ygan turli darajadagi yutuq va kamchiliklarni ko'rsatib beradi, "Tirilish" (L. N. Tolstoy) romanining X.Ahrorova va Mirza--ka--lon Ismoiliy tomonidan ag'darilgan variantlarini bir-

biriga qiyos--lay--di. Z.Isomiddinovning o'zbek tarjimachiligi tarixini ya--ratish--dek ul--kan ishga qo'shgan hissasi -- yuqoridagi 4 maqola boshqa tadqi--qot--lar--dan ilmiy puxtaligi, yangiligi bilan ajralib turadi.

Yosh olimning turli yillarda ustoz olim G'.Salomov bilan ham--mu--al--liflikda yozgan "Sibirning ko'lamli tasviri" (G.Markovning "Si--bir" ro--mani tarjimasi haqida), "Qayta qurish va aksil--tar--ji--ma--chi--lik", "Boqi--manda nashrlar va boqibeg'am nashrlar", "Ikki olam yuki -- tar--jima..." [7,3-12] kabi maqolalari matbuot nashrlari va to'p--lam--larda chop etilgan. Bu maqolalar ustoz-shogird munosabatlarining nechog'lik mustahkam bo'lganligidan dalolat beradi.

G'.Salomov ilmiy maktabining barcha vakillari hayot yo'lida "Tar--ji--ma san'ati" to'plamining o'rne beqiyos. Z.Isomiddinovning ham 2 maqolasi domla [G'.Salomov] hayot paytlarida nashr qilingan so'ng--gi 5--6-kitoblardan o'rin olgan. 1980-yilda yozilgan "Aldoqchi so'z--lar" bilan bahs" [8,154-174] maqolasi -- jahon tar--ji--ma--shu--nos--li--gi--da endi tadqiq etilayotgan va "tarjimonning aldoqchi do'stlari", "sox--ta muqobillar" kabi nomlar bilan yuritiladigan til birliklari ha--qi--da. Olim ayni hodisaning tarjima jarayonida yuzaga kelishi omilla--ri--ni sanab o'tadi va turkiy tillararo "aldoqchi do'stlar"ga qiziq misollar kel--tirib o'tadi: "Jo'ra" (jora) kalimasi turkmanchada "dugona", "du--go--na--jon" (murojaat) ma'nosida kelsa, o'zbeklarda u, asosan, erkaklarga ko'--chadi va shuning barobarida, mazmun ham kengayib, "do'st--bi--ro--dar", "gapxo'rlik kompaniyasi", "gapxo'r--jo'raboz", shuningdek, "juft ma--to'--h" (bir jo'ra shohi)ni ham anglatadi.

Xuddi shu so'z qirg'iz tilida o'z funksiyasini yana ham ken--gay--ti--ra--di va o'zbek tilidagi ma'no variantlarining barchasini qoplashdan tash--qari "bo'za", "bo'zaxo'r", "yuz berajak voqealarning oldindan alo--ma--ti", "kimgadir, yo nimagadir atab biron narsani oldindan mo'ljallab qo'--yish" singari tushunchalarni ham ifodalashi mumkin" [8,157].

Muallif hududiy jihatdan uzoqroq turkiy tillardagi "aldoqchi do'st--lar" hodisasiga ham qator misollar orqali ushbu hodisaning tilni mu--kammal egallamagan tarjimon uchun qanchalik qiyinchilik tug--di--r--ishini ta'kidlaydi. Misol tariqasida muallif qirg'iz shoiri Ali To'--qam--boyev she'rlarining O'zbekiston xalq shoiri Shukrullo to--mo--ni--dan o'zbekchaga ag'darilgan ayrim tarjimalaridan misollar keltiradi:

"Oy nurida qishki tun

Xuddi ayron quygandek.

– Tuzoq degani nima?

– Qiynalishi joningni!”

“...Ko‘rinib turibdi, bu parchalarda muayyan nuqsonlar bor. Shoir, qor qoplagan qish manzarasi oy nurida qatiq to‘kilganday, der ekan, o‘quv–chi bunga ishonadi va uning ham qalbida badiiy his uy–g‘o–nadi. Biroq mutarjim “ayran”ni “qatiq” deya tarjima qilish o‘rniga “ay–ron” deb o‘girishi oqibatida tarjima ham ayronday sersuv bo‘lib qol–gan. Ke–yin–gi misralar misolida esa “besh kilyim” – besh iqlim (?) bo‘lmay, “besh asr” (yuz yillik) va “tozok” – “tuzoq” emas, “do‘zax” ekanligini ay–tib o‘tish lozim” [8,158].

Olim qator misollar orqali tarjimonlarni turkiy tillardan tarjima ishi–ga jiddiyroq qarashga chorlaydi, tarjima tilini to‘liq o‘zlashtirmay tu–rib o‘girishga kirishish qanday qo‘pol xatolarga olib kelishi mum–kin–ligidan ogohlantiradi. To‘plamning 6-kitobida Z. Isomiddinovning “So‘z–dan so‘zning o‘rni bor...” [9, 222–230] maqolasi chop etilgan. Ma–qolada Qirg‘iziston xalq shoiri, akademik Aali To‘qamboyev she‘r–la–rining Shukrullo tomonidan o‘zbekchalashtirilgan tarjimalari tad–qiq etiladi. Maqolaning boshlanishida muallif qirg‘iz shoirining “Do‘st–larimga” to‘plamidan o‘rin olgan pishiq tarjimalar haqida fikr yu–ritib, ularni asliyat bilan solishtirish jarayonida ayrimlarining hat–to asliyatdan ham ustunligini ta’kidlaydi. Yosh olim tarjimonning kam–chiliklarini asosan 2 guruhga ajratadi. Birinchisi – “tusmol ek–vi–va–lentlik” hodisasining ta’siriga tushib qolish natijasida ayrim o‘rin–lar–ni boy berish bo‘lib, “Qirg‘izchada “ayran” – qatiqdir, o‘zbek tilida–gi “ayron” esa suv qo‘shilgan qatiq. Bu so‘zlar orasidagi muayyan farq–ni aniqlay olmaslik Shukrullo tarjimasini qusurli qilib qo‘ygan” [9, 225] yoki “Aali To‘qamboyev inson farzandining qiynalishini nomaq–bul hol deb hisoblab, “Do‘zax degan nimadir?” deya murojaat qiladi va bunga “Qiynalishi joningning” deb javob beradi. Tarjimon esa buni ang–lamay, “tozok” (do‘zax) ni tusmol bilan “tuzoq”... deb o‘girib qo‘ya qol–gan. Shu she‘rning qolgan qismi ham o‘quvchida badiiy his uyg‘o–tish–ga qodir bo‘lmagan bir alfozda tarjima qilingan” [9, 224] iborat.

Ikkinchi jiddiy qusur sifatida muallif tarjimonning ekviritmiya hodisasi – asl nusxaning she‘riy vaznini tarjimada ham o‘zgartirmas–dan berishga rioya qilmaganligida deb hisoblaydi. Tadqiqotchi tarji–ma jarayonida asliyatdagi 11 bandlik 33 bo‘g‘inli she‘rning Shukrullo tar–jimasida 400 bo‘g‘inli she‘rga

aylanib qolgani turkiy tillararo tar–ji–ma ishiga bepisandlik bilan qaralayotganidan deb biladi.

So‘nggi 6-kitob nashridan roppa–rosa 38 yil o‘tib, “Tarjima san’–a–ti” to‘plamining 7-kitobi ham chop etildi. Ilmiy to‘plamdan mas’ul mu–harrir Z.Isomiddinovning 2 maqolasi o‘rin olgan. “Oliymaqom san’–at–ning oliyjanob mardumlari” [10, 33–46] maqolasida muallif tar–jimon shaxsiyati, uning jamiyat hayotida tutgan muhim o‘rni ha–qi–da fikr bildiradi, tarjimashunosligimizni faqatgina badiiy tarjima–lar–ni tadqiq etish bilan cheklanib qolayotganini tanqid qiladi, yosh olim–larni ilmiy tarjima, ijtimoiy–siyosiy adabiyotlar tarjimasi, sin–xron va dublyaj tarjimasi kabi sohaning hali “ochilmagan qo‘riq–lar”i–ni “o‘zlashtirish”ga chorlaydi, tarjimaning bu turlaridan qiziq misol–lar keltiradi. “Manas” tarjimasi haqida” [10, 146–157] maqolasida esa olim endi faqatgina tadqiqotchi sifatida emas, tarjimon sifatida ham epos xususida fikr bildiradi, o‘z tarjimasining avvalgi – Mir–te–mir, Sulton Akbariy, T. Adashboyev variantlaridan qaysi jihatlari bi–lan ajralib turishini asoslaydi. Z. Isomiddinov o‘zi tarjimada qo‘lla–gan ilmiy–adekvat tarjima qilish prinsipini boshqa eposlar tarjima–si–ga ham tadqiq etishni taklif qiladi. Tarjimon va olim shaxsining bir tad–qiqotda birlashib ketishi jihatidan bu maqola ahamiyatga molik.

Keyingi yillarda olimning turli matbuot nashrlari va to‘p–lam–lar–da tarjimashunoslik masalalariga bag‘ishlangan 50 dan ortiq maqo–la–lari chop etilgan.

Z.Isomiddinov milliy qomuschilik ishiga ham o‘z hissasini qo‘sh–gan: 12 jildlik “O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi” dan uning Juma–niyoz Sharipov [11, 696], Najmiddin Komilov [12, 521] kabi tar–jima ilmining fidoyilari haqidagi maqolalari va tarjima [13, 272–273] haqida umumiy ma’lumot beruvchi maxsus tadqiqoti chop etil–gan. 2012–yilda mamlakatimizning deyarli barcha ko‘zga ko‘ringan tar–ji–ma–shunoslar qatnashgan bahslarda ham ishtirok etib, “Ka–min–a–ning nomlari”, “Ijodkor bo‘lib tug‘iladilar” kabi tarjima o‘qitish ma–salalariga doir maqolalarini yaratgan. Turli yillarda chop etilgan “Vay–sayotgan” itlar, “murillagan” mushuklar va... o‘ttiz yashar “qi–zaloq”, “Klon tarjima”, “Tarjima san’ati va... tarjima sanoati”, “Biz–dagi tarjima muammolari” kabi maqolalarida tarjima tan–qi–di–ning sustlashib ketgani, noshirlik va tarjimachilik o‘rtasidagi ko‘p–rik–ning tobora yo‘qolib borayotgani, nashr etilayotgan yangi tarjima asar–lardagi jiddiy kamchiliklarning kelgusida keltirib chiqarishi mum–kin bo‘lgan yomon oqibatlari kabi masalalarni o‘rtaga tash–lay–di,

ularga imkon qadar choralar ko'rsatadi, birgalikda yechishga, iz-la-nishga da'vat etadi. "Aytmatovning ismi aslida qanday?" ma-qo-la-sida esa ulkan yozuvchi ismining o'zbekchaga noto'g'ri tarzda mo-s-r-lashtirilganini asoslab beradi, qariyb 50–60 yillik bu qo'pol va ki-chik xatodan voz kechishga chaqiradi. Ustoz tarjimon Ibrohim G'a-fu-rovning "O'zbekiston Qahramoni" unvoni bilan taqdirlangani mu-no-sabati bilan yozgan "Devkor" [14, 249–253] maqolasida mutar-jim-ning o'zbek madaniyatida tutgan o'rnini xolis misollar bilan yo-ri-tib beradi, tarjimon mehnatiga ko'rsatilgan bu yuksak e'tibordan xur-sand ekanligini bildirish asnosida XX asrda o'tgan Mirtemir, Mir-za-kalon Ismoiliiy kabi ulug' tarjimonlar mehnati munosib ko'ril-ma-gan-ligini afsus bilan eslatib o'tadi, tarjimon mehnatini munosib rag'-bat-lantirishni taklif etadi.

Olim 1991-yilda G'.Salomov ilmiy rahbarligi va J.Sharipov ilmiy mas-r-lahatchiligida "Yaqin turkiy tillardan she'riy tarjimaning o'zi-ga xosligi ("Manas" eposi tarjimasi misolida)" mavzusidagi nom-r-zodlik dissertatsiyasini muvaffaqiyatli himoya qildi. Bu dis-ser-tat-r-siya turkiy tillardan "Manas" kabi yirik dostonlar tarjimasini o'r-ga-nishdagi dastlabki yirik tadqiqotlardan biri ekanligi bilan aha-mi-yat-lidir. Z. Isomiddinov bu bilan cheklanib qolmasdan, tadqiqot us-tida bir necha yil ishladi va 1995-yili dissertatsiya "Turkiy epos va tar-jima masalalari" nomi bilan monografiya tariqasida chop etildi. Risola shu yillarda turkiy xalqlar so'z san'atining benazir namunasi bo'l-mish "Manas" eposining jahon miqyosida nishonlanayotgan 1000 yillik yubileyiga o'zbek tarjimashunosligi tomonidan tortiq qi-lin-r-gan o'ziga xos to'yona edi. Monografiyada dostonning o'zbek folk-lo-ri bilan bog'liq jihatlari haqida so'z yuritilib, uning Mirtemir to-mo-ni-dan amalga oshirilgan mumtoz tarjimasi tadqiq etiladi. Olim asli-yat-dagi 31 ming misraning tarjimada 17 ming misraga aylanib qo-li-shi sabablarini izlaydi, o'z fikrlarini ilmiy jihatdan asoslaydi, tur-kiy xalq-lar folklori uchun xos bo'lgan alliteratsiya va boshqa she'riy san'-at-larning o'zbekchada aks etishi yuzasidan o'z fikrlarini bil-di-ra-di. Z.Isomiddinovning "Manas" yuzasidan bir necha yillik izlanishlari fa-qat ilmiy ishlar bilan chegaralanib qolmasdan, balki amaliyotga ham ko'chdi. Buning natijasida 2018-yilda eposning yangi o'zbekcha tar-jimasi dunyoga keldi. Nazariy bilimlarni chuqur o'zlashtirgan tar-ji-mashunosning tarjima amaliyoti bilan ham, yirik epos tarjimasi da-ra-jasida shug'ullangani ayni sohaning yosh tadqiqotchilari uchun o'r-nak bo'larli holat.

Z.Isomiddinovning 2019-yilda chop etilgan etnografik xarak-ter-da-gi "Ona yurtim – Qirg'iziston, O'sh..." kitobidan ham olimning tar-j-imashunoslik masalalariga doir qaydlari o'rin olgan. Jumladan, olim kitobidan maxsus bob ajratib, uni "O'zbek-qirg'iz adabiy alo-qa-lari va badiiy tarjimalar to'g'risida" deb nomlaydi. Bu bobda Izzat Sulton, Mirzakalon Ismoiliiy, Tursunboy Adashboyev kabi O'sh-da-gi o'zbekzabon adabiy muhitga mansub tarjimonlar haqida ma'-lu-mot beriladi. Muallif anchagina mashhur tarjimonlar orasida butun umr yirik lavozimlarda ishlagan bo'lishiga qaramay, tarjimachilik ishi bilan ham qizg'in shug'ullangan Is'hoq Razzoqov kabi sohaning no-mi tanilmagan vakillari ijodini imkon qadar tahlil qiladi, ular ha-qi-da fikr bildiradi.

Z.Isomiddinovning qariyb 40 yil davomida yaratilgan tarjima-shu-noslikning turli masalalariga doir tadqiqotlari 2024-yilda "Tar-ji-ma va til" nomi ostida yig'ilib chop etilgan [14]. Kitob prof. Xayrulla Hamidov so'z-boshisi va mas'ul muharrirligida nashr etil-gan. Bu ma-qolalar to'p-lamidan olimning turli yillarda bosilib chiq-qan va hali nashr etil-ma-gan maqolalari jamlangan bo'lib, ular maz-mun-mun-da-ri-jasiga ko'-ra uch yo'-nalishga taqsimlanadi. Birinchi bo'-lim "Naza-ri-ya – qu-ruq og'och", de-ganlar haqmi?" deb nomlangan bo'-lib, unda ol-im-ning tarjima na-za-ri-yasi borasidagi, ikkinchi bo'lim – "Tar-jima dar-r-g'a-lari haqida"dan esa tarjima tanqidi sohasidagi, uchin-chi "Tar-ji-ma-r-ning naqd-u na-si-ya-la-ri" bo'limidan Z.Isomiddinovning ta-niqli o'z-r-bek tarjimon va tarji-ma-shu-noslari ha-qi-dagi xotiralari ham-da ada-biy alo-r-qalar bilan bog'liq ma-sa-lalarga ba-g'ish-langan maqola-la-ri o'rin ol-gan.

Z.Isomiddinov mazkur sohaning yosh vakillarini hamisha qo'l-lab-quv-vatlaydi, u yaratgan ilmiy maktabdan uch fan nomzodi (X.To-r-li-po-va, B. Yaqinova N. Dosbayeva) va 1 falsafa doktori (PhD, Q. Yu-su-pova) yetishib chiqqanligini, ularning bugungi ayni ilm may-do-ni-da o'z o'r-niga egaligini alohida ta'kidlash lozim.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'zbek tarjimashunosligi ta-ri-xi-da Z.Isomiddinov alohida o'ringa ega olim bo'lib, uning ayni soha-da-gi tad-r-qiqotlari yosh olimlar uchun muhim qo'llanma vazifasini o'tay ola-r-di. Olim ijodi nazariy bilimlar va tarjimachilik amaliyotini o'zida bir-lash-tirgani bilan alohida ahamiyatga ega. Uning qator jid-diy tad-qi-r-qot-la-ridagi xulosalar turkiy tillardan, xususan qirg'iz tili-dan o'z-bek-chaga tar-jima qonuniyatlarini

ishlab chiqishda muhim aha-mi-yat-ga ega.

REFERENCES

- [1] – Бадиий таржиманинг актуал масалалари. – Т.: Фан, 1977.
- [2] – Таржима назарияси масалалари. – Тошкент: ТошДУ, 1979.
- [3] – Бадиий таржима назарияси: мақолалар тўплами. – Тошкент: ТошДУ, 1989.
- [4] – Ўзбекистонда бадиий таржима тараққиёти. – Т.: Фан, 1986.
- [5] – Ўзбекистонда таржимачилик. – Тошкент.: Фан, 1988.
- [6] – Шарипов Ж. Бадиий таржималар ва моҳир таржимонлар. – Тошкент: Фан, 1972.
- [7] – Таржима муаммолари: 2-китоб. – Самарқанд: СамДУ, 1991.
- [8] ва [9] – Таржима санъати: 5- ва 6-китоблар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980 ва 1985.
- [10] – Таржима санъати: 7-китоб. – Т.: Muharrir nashriyoti, 2023.
- [11] – Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Т.: “Ўзбекис-тон миллий энциклопедияси” ДИУ, 2005.
- [12] – Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 4-жилд. – Т.: “Ўзбекис-тон миллий энциклопедияси” ДИУ, 2002.
- [13] – Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 8-жилд. – Т.: “Ўзбекис-тон миллий энциклопедияси” ДИУ, 2004.
- [14] – Исомиддинов З. Таржима ва тил – Т.: Адабиёт, 2024.